

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Ylönen, Sabine

Title: Kieli-ideologiat Suomen yliopistoissa : monikielisyys vai English only?

Year: 2017

Version:

Please cite the original version:

Ylönen, S. (2017). Kieli-ideologiat Suomen yliopistoissa : monikielisyys vai English only?. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 12.10.2017(Lokakuu).
<http://www.kieliverkosto.fi/article/kieli-ideologiat-suomen-yliopistoissa-monikielisyys-vai-english-only/>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Kieli-ideologiat Suomen yliopistoissa: monikielisyys vai English only?

Sabine Ylönen

Eri kielten rooleja Suomen yliopistoissa on tutkittu Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskuksen FinGer-projektissa (German as a vehicular language in academic and business contexts in Finland). Tässä artikkelissa keskitytään kieliasenteisiin ja kieli-ideologioihin yliopistoissa ja pohditaan niiden vaikutuksia yleisiin kieliasenteisiin.

Kielitaito on monessa mielessä sivistyksen mittari. Kommunikointi vastapuolen kanssa hänen äidinkielellään on suuri kunnianosoitus. Lisäksi se tarjoaa mahdollisuuden syventää sekä kulttuurin ja henkilöiden tuntemusta.[\[1\]](#)

Monikielisyyttä on perinteisesti pidetty sivistyneisyyden mittapuuna ja akateemisen työn yhtenä edellytyksenä. Myös talouselämässä korostetaan jatkuvasti monipuolisen kielitaidon merkitystä. Lisääntyvän globalisaation aikakaudella, jossa englanti on kiistanon lingua franca tieteissä ja talouselämässä, täytyy kuitenkin kysyä, mitä merkitystä muilla kielillä kuin englannilla enää on. Tämä oli lähtökohtana kolmelle suurelle kyselylle (Suomen yliopistojen opiskelijoille ja henkilökunnalle sekä yrityksille), jotka tehtiin FinGer-projektissa (German as a vehicular language in Finland) 2008–2010 (ks. myös Ylönen 2011). Projektissa keskityttiin erityisesti saksaan, koska se on perinteisesti ollut yksi tärkeimmistä vieraista kielistä Suomessa. Sen merkitys on kuitenkin viime vuosikymmeninä suunnitelmallisen englannin opetuksen painottamisen myötä (Piri 2001: 116) ja erilaisista kielivalintojen lisäämiseen liittyvistä hankkeista

huolimatta laskenut erityisen paljon. Tässä artikkelissa keskitytään yliopistojen henkilökunnan kieliasenteisiin yleisesti ja pohditaan akateemisissa ympyröissä vallitsevia kieli-ideologioita.

Kieliasenteet ja kieli-ideologiat

Siinä missä kieliasenteet ovat yksilöllisiä (Kalaja 1999: 47), kieli-ideologiat muodostavat jaettuun viitekehyksiä sosiaalisille käsityksille, jotka ohjaavat ryhmien ja niiden jäsenten sosiaalisia käytänteitä ja tulkintoja (van Dijk 1998: 8). Kieli-ideologioiden voidaan olettaa vaikuttavan ainakin välillisesti kieli(koulutus)poliittisten keskustelujen taustalla. Kun esimerkiksi opetusministeriön *Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiassa* vuodelta 2009 puhutaan eufemistisesti "vieraskielisestä" opetuksesta/koulutuksesta, vaikka kyse on käytännössä englanninkielisestä opetuksesta, taustalla vaikuttaa perinteinen monikielisyysideologia, jonka mukaan monipuolinen kielitaito kuuluu sivistyneeseen korkeakouluun.

Kieliasenteiden ja kieli-ideologioiden taustalla vaikuttavat arvot, joiden oletetaan olevan suhteellisen vakaita, mutta jotka voivat muuttua kielellisillä markkinoilla. Esimerkiksi latinan ja vanhan kreikan taidot ovat menettäneet merkityksensä sivistyksellisenä pääomana. Uusliberaalin yrittäjäyliopiston kielellisillä markkinoilla englannin kielellä on ylivoimainen merkitys, koska suoritukseen liittyy talouselämästä tuttu tulosvastuu. Tämä tarkoittaa, että suoritusten tehokkuus ja hyöty mitataan erilaisilla mittareilla, tutkimuksen osalta muun muassa viittausindeksien ja saadun ulkopuolisen rahoituksen avulla. Viittausindeksit suosivat englanninkielisiä julkaisuja, ja rahoitusanomukset on pääsääntöisesti kirjoitettava englanniksi. Tällöin muilla kuin englannin kielellä on akateemisilla markkinoilla enää marginaalinen arvo.

Englannin valta-asema uhkana kansalliskielille

Englannin kielen taito kuuluu nykyään yliopistojen kaikkien ammattiryhmien perustaitoihin; sitä odotetaan paitsi opetus- ja tutkimushenkilökunnalta, myös hallinto- ja palvelushenkilökunnalta. Akateeminen ura ei ole enää mahdollinen ilman englannin kielen taitoa, ilman muita kieliä kyllä. Valtioneuvoston kansalliskielistrategiassa (Valtioneuvoston kanslia 2012: 11) englannin valta-asema tutkimuksen kielenä nähdään luontevana kehityksenä ja huolta kannetaan ainoastaan kansalliskielten sanaston kehittymisestä. Näin monikielisyysideologia ajautuu uusliberaalin yrittäjäyliopiston aikakaudella lisääntyvään ristiriitaan English only -ideologian kanssa.

Ristiriita monikielisyysideologian ja English only -ideologian välissä näkyy muun muassa tutkimuskirjallisuudessa ja jopa saman tutkijan tuotannossa. Esimerkiksi tunnettu sosiolingvisti Ulrich Ammon on kehottanut saksalaisia tutkijoita yhtäältä käyttämään englantia välttääkseen tutkimuksen takapajuistumisen vaarat (Ammon 2010) ja toisaalta käyttämään saksaa isojen perinteiden vaalimismielessä (Ammon 2014).

Yliopistojen kielipolitiikat

Myös Suomen yliopistojen kielipolitiikoissa näkyy sama ristiriita monikielisyysideologian ja English only ideologian välillä. Yhtäältä kaikissa niissä korostetaan erityisesti englannin kielen merkitystä kansainvälistymisessä, toisaalta monikielisyys ymmärretään *rikkautena, välttämättömyytenä* ja vahvuutena (*styrka*) sekä luovan ajattelun resurssina (*Monikieliset ja monikulttuuriset yhteisöt edistävät luovaa ajattelua*). Kaikissa Suomen yliopistojen kielipolitiikoissa mainitaan englannin lisäksi kotimaiset kielet suomi ja/tai ruotsi sen mukaan, millainen lakisääteinen asema niillä on kussakin yliopistossa. Vain neljän yliopiston kielipolitiikassa mainitaan eksplisiittisesti joidenkin muiden vieraiden kielten kuin englannin strategisesta merkityksestä (eurooppalaisten ja aasialaisten, yhdessä yliopistossa myös arabian). (Ylönen 2014.)

Muuten suurimmassa osassa yliopistojen kielipolitiikoista viitataan vain epämääräisesti monikielisyyteen (*moderni monikielisyys, dynaaminen monikielisyys, luonteva monikielisyys, rinnakkaiskielisyys, kielten rinnakkaiskäyttö, monien kielten rinnakkainen läsnäolo, språklig diversitet, laaja kielirepertuaari, laaja kielitaito, monipuolinen kieli- ja kulttuuriosaaminen, monipuolinen kielitaito, mångsidiga språkkunskaper*). Modernilla monikielisyydellä ymmärretään tässä, että myös osittaisia vieraan kielen taitoja tulisi käyttää luontevalla tavalla rinnakkaisesti riippumatta niiden tasosta. Tällä tavalla osoitetaan toki kunnioitusta eri vieraiden kielten osaamiselle, mutta samalla ollaan tietoisesti valmiita tinkimään kielitaidon tasosta kaikissa muissa kuin englannin, suomen ja ruotsin kielissä: puhutaan esimerkiksi *osittaisesta kielitaidosta, osittaisista kielikompetensseista ja reseptiivisestä monikielisyyydestä*. (Ylönen 2014.) Voidaankin kysyä, edistetäänkö epämääräisillä viittauksilla monikielisyyteen käytännössä vain englannin kielen valta-asemaa.

FinGer-projektissa tarkasteltiin yliopistojen monikielisyyttä

FinGer-projektissa kiinnosti muun muassa se, millaisia asenteita Suomen yliopistojen

henkilökunnalla on muita kieliä kuin englantia kohtaan ja missä määrin yllä mainittu ristiriita monikielisyysideologian ja English only -ideologian välillä näkyy kyselyn tuloksissa. Henkilökunnan kysely tehtiin vuonna 2009 lopussa, ja siihen tuli noin 3600 vastausta kaikista silloisista kahdestakymmenestä yliopistosta. Vastaajat edustivat eri alojen koko henkilökuntaa (tutkimus- ja opetushenkilökunta, palvelu- ja hallintohenkilökunta). Kyselylomake oli tarjolla neljällä kielellä (suomeksi, ruotsiksi, englanniksi ja saksaksi), ja vastauksia tuli eniten suomeksi (2990). Monivalintakysymyksistä kävi ilmi, että yliopistojen henkilökunnalla oli monipuoliset kielitaidot ja eri kieliä myös käytettiin työssä. Toki vanhemmilla sukupolvilla oli monipuolisemmat kielitaidot ja he käyttivät eri kieliä enemmän kuin nuoremmat (Ylönen & Kivelä 2011: 48–49).

Asenteita monikielisyttä kohtaan tutkittiin muun muassa yhdellä avoimella kysymyksellä, jossa korostettiin tarkoituksellisesti englannin valta-asemaa yliopistoissa: *Vieraista kielistä englannin katsotaan riittävän kommunikointiin suomalaisissa yliopistoissa. Keksitkö syitä, miksi muitakin kieliä pitäisi käyttää?* 1991 analysoidusta avoimesta vastauksesta kolme neljäsosaa (75,5 %) vastasi kysymykseen myöntävästi ("Kyllä"-kategoria), 13,5 % kieltävästi ("Ei"-kategoria) ja 11 % mainitsi sekä muita kieliä kuin englantia puoltavia että vastustavia argumentteja ("Kyllä/Ei"-kategoria). (Heimonen 2017, Heimonen & Ylönen 2017, Ylönen & Heimonen 2017.)

Kun "Ei"-vastaukset olivat usein hyvin lyhyitä eikä perusteluita omalle näkemykselle annettu (*en, nej, no, nein*), yhdessäkin "Kyllä"- tai "Kyllä/Ei"-kommentissa saattoi olla mainittuna useita syitä, miksi muita kieliä kuin englantia pitäisi käyttää. "Kyllä"-kategoriassa annetut syyt luokiteltiin seitsemään alakategoriaan: *resurssit työlle* (69 %), *monimuotoisuus* (24 %), *kansalliskielten merkitys* (18 %), *äidinkielen merkitys* (13 %), *kielen ja ajattelun yhteys* (11 %), *henkilökohtaiset intressit* (10 %) ja *kohteliaisuus* (8 %).

Meillä suomalaisilla on oma pieni kieli maailmanlaajuisesti katsottuna. Minusta meidän olisi hyvä "puolustaa" kielten moninaisuutta maailmassa olematta pidättäytymättä vain yhteen vieraaseen kieleen. Kaikkien suomalaisten yliopistoihmisten, saati sitten kansainvälisten vierailijoidemme, vahvin vieras kieli ei ole aina englanti. Ajatustyön kannalta hyvin tärkeää vaihtaa välillä kieltä: niin voi tarkistaa, kuinka paljon ajatuksenkulku mahdollisesti "jysähtynyt" tietyn kielen rakenteisiin ja käsitteisiin, joita ei enää pysähdy kyseenalaistamaan. [\[2\]](#) (monimuotoisuus, resurssit työlle, kielen ja ajattelun yhteys)

Erityisen mielenkiintoisia olivat kommentit, joissa englannin dominoivan käytön puoltavia ja vastustavia argumentteja punnittiin vastakkain ("Kyllä/Ei"-kategoria), koska tässä kävi selkeästi ilmi ristiriita ilmeisen positiivisesti latautuneen monikielisyysideologian ja uusliberaalin yrittäjäyliopiston kielipoliittisten valtasuhteiden välissä, joissa englannin kieli on ylivoimaisessa valta-asemassa.

[-] Monipuolinen kielitaito on toki hyvä asia, mutta käytännössä englantia on ainoa välttämättömyys. Ilman suomeakin selviää hyvin.

Jos on hankkinut muutakin kielitaitoa, on tuhlauksia olla ylläpitämättä sitä, mutta tähän ei käytännössä kannusteta. Ainoastaan englannintaitoa pidetään oleellisena. Toisaalta julkaisu- ja kirjallisuus on englanninkielistä, joten se on ehdottomasti tärkein vieras kieli.

Kansainvälisyyden ja moninaisuuden. Englannin valinta maailmankieleksi saattaa loukata tiettyjä isoja kansakuntia (Ranskaa, Saksaa jne.), mutta jos ei ole muuta tietä tasoittaa ongelmaa, silloin siirryttäneen englanttiin. Berliinissä maaliskuussa 2010 minun toivotaan puhuvan englantia, "jotta mahdollisimman moni ulkomainen kollega ymmärtäisi". Se on periaatteitani vastaan ja aiheuttaa ristiriitaisen tunnelman. Säälän saksalaisten murtuvaa periaatetta ja ihmettelen, milloin Ranska moiseen suostunee.

Tässä "Kyllä/Ei"-kategoriassa esitettiin usein myös tilanne- tai alakohtaisia eroja kielenkäyttöön.

Jonkinlaiset alakohtaiset erot asenteissa kävivät ilmi tarkastellessa eri tieteen- ja toimialojen edustajien vastauksia. Kun humanististen, kasvatustieteiden ja yhteiskuntatieteiden sekä hallinto- ja palvelualojen edustajista yli 80 % vastaajista mainitsi erilaisia syitä monikielisyydelle, niin luonnon-, lääke- ja teknillisten tieteiden edustajista "vain" yli 60 % löysi argumentteja eri kielten kuin englannin käytölle.

Akateemisen monikielisyysideologian mahdollisuudet

Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että monikielisyysideologia on edelleen vallitseva akateemisissa piireissä, vaikka englannin valta-asema on käytännössä kiistaton. Tuoreessa YLE-uutisten artikkelissa (Blencowe 2017) kerrotaan, että asiantuntijat ovat huolissaan englannin ylivallassa, koska "Koulujen kielivalikoima on supistunut sekä kuntien taloudellisen tilanteen, että perheiden ja nuorten asenteiden takia" ja siksi "Nuoret eivät ymmärrä kielitaidon merkitystä [- -]". Samassa artikkelissa ilmaistaan, että "Kielitaitohan oikeasti alkaa vasta kotimaisten kielten ja englannin jälkeen."

Laajalle levinnyt akateeminen monikielisyysideologia ei selvästi yksin riitä välittämään kuvaa siitä, että muista vieraista kielistä kuin englannista olisi hyötyä. Jotta tähän päästäisiin, yliopistoissa pitäisi tehdä konkreettisia monikielisyttä tukevia päätöksiä, jotta muillakin kielillä kuin englanniksi tapahtuvaa toimintaa palkitaan. Kuten FinGer-kyselyn vastauksista ilmenee, monikielisydestä ei tällä hetkellä ole tällaista hyötyä. Esimerkiksi eräs saksan kieltä hyvin hallitseva professori sanoi: "Kirjoitan sillä kielellä, jolla tulee eniten pisteitä, eli englanniksi". Ilman strategista satsausta monikielisyteen perinteiset positiiviset asenteet monikielisyttä kohtaan saattavat muuttua uusliberaalin yrittäjäyliopiston kielellisillä markkinoilla.

[1] Kaikki sitaatit ovat FinGer-kyselystä Suomen yliopistojen henkilökunnalle.

[2] Sitaatit ovat alkuperäisessä muodossa eikä mahdollisia kirjoitusvirheitä ole korjattu.

Kirjoittaja on erikoistutkija Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskuksessa.

Lähteet

Ammon, Ulrich 2010. Über Deutsch als Wissenschaftssprache. *Forschung & Lehre* 6: 10, 400–402. <http://www.forschung-und-lehre.de/wordpress/?p=4747>.

Ammon, Ulrich 2014. Deutsch als gedankliches Stimulans. *Letter. Das Magazin für DAAD-*

Alumni

1:

43.

<https://www.daad.de/medien/der-daad/medien-publikationen/daad-letter-01-2014.pdf>.

Blencowe 2017. Asiantuntijat huolissaan englannin ylivallasta: "Nuoret eivät ymmärrä kielitaidon merkitystä, jonnekin se on kadonnut". Yle-uutiset 22.9.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9843164>.

Heimonen, Emmi 2017. "KAI SITÄ NYT JOTAIN SIVISTYKSEN PUOLIKASTA TÄSSÄKIN LAFKASSA VOISI ESITTÄÄ...": Spracheinstellungen des Universitätspersonals in Finnland unter besonderer Berücksichtigung der Rolle des Deutschen. Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201708303610>.

Heimonen, Emmi & Ylönen, Sabine 2017. Monikielisyys vai "English only"? Yliopistojen henkilökunnan asenteet eri kielten käyttöä kohtaan akateemisessa ympäristössä. *AFinLA Yearbook 2017*. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen (AFinLA) julkaisuja n:o 75. Jyväskylä. 49–68.

Kalaja, Paula 1999. Kieli ja asenteet. Teoksessa Sajavaara, Kari & Piirainen-Marsh, Arja (toim.). Kielenoppimisen kysymyksiä. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto, 45–72. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5990-6>.

Opetusministeriö 2009. Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015. Opetusministeriön julkaisuja 2009: 21. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/77777/opm21.pdf?sequence=1>.

Piri, Riitta 2001. Suomen kieliohjelmapolitiikka. Kansallinen ja kansainvälinen toimintaympäristö. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylä. <http://www.solki.jyu.fi/julkaisee/suomenkieliohjelmapolitiikka.pdf>.

Valtioneuvoston kanslia 2012. *Kansalliskielistrategia. Nationalspråksstrategi. Valtioneuvoston periaatepäätös. Principbeslut av statsrådet*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://vnk.fi/julkaisu?pubid=2705>.

van Dijk, Teun A. 1998. *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: Sage.

Ylönen, Sabine 2011. Monipuolinen kielitaito on eduksi niin pienten yritysten

arkipäivässä kuin akateemisella uralla etenemisessäkin. *Kieli, Koulutus ja yhteiskunta*. Marras-joulukuu 2011.

<http://www.kieliverkosto.fi/article/monipuolinen-kielitaito-on-eduksi-niin-pienten-yritysten-arkipaivassa-kuin-akateemisella-uralla-etenemisessakin/>

Ylönen, Sabine 2014. Sprachenpolitik finnischer Universitäten im Zeitalter strategischer Internationalisierung. *Demokratie, VAKKI-Symposium XXXIV*: Nr. 3 (2014), 209–222.

http://www.vakki.net/publications/2014/VAKKI2014_Ylonen.pdf.

Ylönen, Sabine & Heimonen, Emmi 2017. Universitäten zwischen Mehrsprachigkeit und „international English“ – Sprachideologien und Einstellungen des Personals finnischer Universitäten zu Mehrsprachigkeit und Deutsch. *Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht* 22/2.

Ylönen, Sabine & Kivelä, Mari 2011. The Role of Languages at Finnish Universities. *Apples - Journal of Applied Language Studies*, Vol. 5. 3. 2011, 33–61. <http://apples.jyu.fi/ArticleFile/download/195>.